

search of professional pedagogic in our country as well as abroad. Solving the problem of negotiators' individual style of professional activity formation opens wide opportunities for other aspects of negotiators' professional training system's formation and development in Ukraine: negotiators' satisfaction with their work (which is considered to be one of the main characteristics of their professional qualification and suitability), organization of practical work with future negotiators in the non-formal education system, determination of basic professional competencies of a negotiator.

Key words: *negotiator; individual style of activity; professional competence; informal education; professional suitability; mediator; professional training programs; instructor; coordinator; individual trajectory of training.*

*Одержано редакцією 01.02.2018
Прийнято до публікації 09.02.2018*

УДК 377.5 (045)

ТЕРЕНКО Олена Олексіївна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри практики англійської мови,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка, Україна
e-mail: Eterenko@ukr.net

БАЗОВІ КАТЕГОРІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Анотація. *Систематизовано понятійно-категоріальний апарат неформальної освіти. Досліджено сутність поняття «освіта». Виокремлено складники неперервної освіти, а саме: продовжена освіта, освіта впродовж життя, рекурентна освіта, перманентна освіта. Окреслено ключові характерні риси неперервної освіти. Проаналізовано концепт «доросла людина». Здійснено компаративний аналіз визначень поняття «освіта дорослих».*

Ключові слова: *освіта; освіта дорослих; неперервна освіта; ЮНЕСКО; неформальна освіта; доросла людина; освіта впродовж життя.*

Постановка проблеми. У зв'язку з упровадженням концепції освіти впродовж життя актуальності набуває дослідження освіти дорослих як важливого засобу формування конкурентоспроможного фахівця й активного громадянина держави. Освіта впродовж життя передбачає не тільки навчання довжиною в життя, а й навчання шириною в життя, що визначає важливість розвитку неформальної освіти дорослих як соціокультурного феномена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему розвитку неформальної освіти дорослих розкривають у своїх працях П. Джарвіса, Дж. Кросс, Е. Ліндеман, Г. Стаблфілд. Андрагогічні підходи до навчання дорослої людини досліджують Р. Брокет, М. Ноулз, Д. Прет. З-поміж вітчизняних науковців проблему освіти дорослих розробляють О. Заболотна, Т. Кошманова, М. Лещенко, О. Огієнко.

Мета статті. Дослідити базові категорії неформальної освіти дорослих.

Виклад основного матеріалу. Ключовими категоріями неформальної освіти дорослих є «освіта», «неперервна освіта», «освіта впродовж життя», «формальна освіта», «неформальна освіта», «інформальна освіта», «дорослий», «освіта дорослих», «неформальна освіта дорослих». У Законі України «Про освіту» стверджується, що освіта є основою інтелектуального, культурного, духовного і соціально-економічного розвитку суспільства й держави. У той самий час освіта розглядається як суспільний

процес розвитку і як процес саморозвитку особистості, який передбачає здобуття соціально-важливого досвіду, в основі якого лежать знання, навички і вміння творчості особистості. З огляду на вище окреслене ключовою метою освіти є людина, яка перебуває у стані постійного розвитку, гармонізація її стосунків із собою та іншими особистостями; освіта передбачає інтеграцію особистості в систему живої та неживої природи. Тому освіта конструюється для людини, змінюється з урахуванням інтересів особистості та спрямовується на її розвиток.

Американські науковці при дослідженні освіти як культурного феномену виокремлюють чотири її ключові характеристики, а саме: цінність, системність, процесуальність і результативність, що взаємодіють між собою [6; 7; 8]. Дж. Дьюї констатує, що освіта є експериментальним процесом, що спрямований на вирішення дискусійних питань, які виникають у людини у зв'язку зі взаємодією з навколишнім середовищем [2]. І. Лернер розглядає освіту як сукупність систематизованих знань і досвіду, способів діяльності, творчої діяльності та ціннісного ставлення до світу. Освіта розглядається як динамічна частина культури, яка швидко реагує на соціальні зміни. Б. Скіннер звертає увагу на те, що людині надано право на щастя, яке вона має створювати за рахунок своєї праці шляхом зміни навколишнього середовища і самої себе, нести відповідальність за свої дії.

У 1978 році ЮНЕСКО визначило, що освіта є процесом і результатом удосконалення особистості та її поведінки, що впливає на свідому зрілість та індивідуальне зростання. Починаючи з 90-х років освіта розглядається як соціокультурне явище, яке функціонує на основі процесу глобалізації.

С. Гончаренко розглядає освіту як духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес формування людини. Філософські засади неперервної освіти були розроблені Конфуцієм, Сократом, Платоном, Сенекою.

У вітчизняній і зарубіжній педагогіці відсутнє єдине тлумачення поняття «освіта», оскільки воно є комплексним явищем, яке в більшості випадків розглядають як: форму розвитку особистості та фрагмент об'єктивної дійсності; соціокультурне явище, оскільки спільнота визначає її цілі й завдання, у той самий час освіта здійснює значний вплив на розвиток суспільства; відкриту гнучку систему освітніх програм, стандартів, закладів освіти й органів управління; цілеспрямований і неперервний процес і результат розвитку особистості за рахунок навчання, виховання і самоосвіти; культурний феномен, який передбачає її трансформацію; мережа закладів освіти, у яких реалізуються освітні програми; результат, який характеризує засвоєння людиною знань, формування вмінь і навичок для реалізації особистісних і суспільних проблем [2; 3; 5].

На початку XXI століття найбільш вживаним стає визначення концепту «освіта», що запропоноване ЮНЕСКО і подане в міжнародній стандартній класифікації освіти, а саме цілеспрямовані та систематичні дії, що спрямовані на задоволення освітніх потреб, організований і стійкий процес комунікації, який породжує навчання.

На початку XXI століття актуальності набуває інтеграція людини в систему неперервної освіти, яка в зарубіжній педагогіці розглядається як педагогічна концепція і феномен практики. Уперше визначення неперервної освіти запропонував Е. Ліндемман, який наголошував, що «освіта – це життя»; а «усе життя – це навчання, тому в освіті немає кінцевих крапок». У той самий час П. Шукли звертає увагу на той факт, що освіта забезпечує участь кожної людини в культурній, політичній і професійній діяльності. Дж. Кідд розглядає неперервну освіту як: ключові положення світоглядних позицій філософів і педагогів попередніх століть; спосіб адекватної реакції на існуючі соціальні трансформації; засіб інтенсифікації впливу освіти на суспільств; чинник трансформації способу життя людини; основу кооперації; інструмент підвищення рівня статусу професії вчителя; основу економічного і соціального розвитку [7; 10; 13].

Р. Даве характеризує неперервну освіту як процес «соціального, особистого і професійного розвитку, який є дієвим чинником підвищення рівня життя особистості та громади», «ключовий чинник інтеграції формальної та неформальної освіти з метою підвищення якості функціонування всіх сфер громадянського суспільства» [1].

У 1965 році П. Ленграндом на конференції ЮНЕСКО запропоновано концепцію неперервної освіти, яка триває впродовж життя і не розмежовує навчання й трудову діяльність, а інтегрує соціальний та індивідуальний контексти. Е. Фор розглядає неперервну освіту як найбільш дієвий інструмент забезпечення функціонування й реформування системи освіти [3; 9].

У доповіді ЮНЕСКО «Освіта: прихований скарб» наголошено, що освіта має бути спрямована на формування вмінь навчатися, працювати, жити у громаді та існувати. Ключовими складниками неперервної освіти є продовжена освіта, освіта впродовж життя, рекурентна освіта, перманентна освіта, подальша освіта, післядипломне навчання, освіта дорослих, компенсаторна освіта. У кожній країні у зв'язку з рівнем її політичного, економічного і соціального розвитку домінує один вид означених вище освітніх послуг. Наприклад, у США домінує освіта впродовж життя, у Великій Британії – продовжена освіта, а у Швеції – рекурентна освіта.

В «Енциклопедії освіти» констатується, що неперервна освіта є процесом, який триває впродовж життя, спрямований на забезпечення розвитку творчого потенціалу особистості, усебічного збагачення духовного світу людини, що сприяє систематичній цілеспрямованій діяльності людини щодо освоєння й удосконалення знань, умінь і навичок, які здобуті в загальних і спеціальних установах, а також завдяки самоосвіті.

Таким чином, неперервну освіту доцільно розглядати як філософську концепцію, згідно з якою освіта: є процесом, який охоплює всі етапи життя людини; передбачає застосування особистістю соціокультурного досвіду попередніх поколінь; ґрунтується на принципах організації освіти на загальнодержавному і регіональному рівнях, реалізації державної освітньої політики; має в основі спосіб науково-педагогічного світогляду.

Науковці наголошують, що неперервна освіта не є галуззю освіти або перепідготовки, оскільки лежить в основі освіти впродовж життя, яка розглядається як багатостороння освітня діяльність, що спрямована на підвищення рівня знань, формування вмінь і навичок. Не менш значущим є розгляд освіти впродовж життя як політичного складника громадянського суспільства, що забезпечує соціальну єдність і зайнятість [11; 12]. Складниками освіти впродовж життя є освітній процес, що триває впродовж життя, у якому наголошується відсутність часових рамок і освітній процес уширш життя, що здійснюється за рахунок диверсифікованих форм і методів навчання.

М. Тенант наголошує, що специфіка освіти дорослих визначається особливостями дорослої людини. Уперше концепт «доросла людина» починає вживатися на початку ХХ століття. У Законі «Про освіту» констатується, що дорослою є людина, яка досягла шістнадцятирічного віку. Однак Дж. Хілледж звертає увагу на те, що виникають суперечки між дослідниками відносно того, хто є дорослою людиною. Окреслена неузгодженість між дослідниками набуває особливої актуальності, оскільки зміст педагогічного процесу залежить від суб'єкта навчання. П. Джарвіс пропонує характеризувати дорослу людину за такими критеріями: біологічна зрілість, законодавчо регламентований хронологічний вік, почуття дорослості. ЮНЕСКО констатує, що дорослою є людина, яка визнана такою спільнотою, до якої вона належить. Ш. Меррієм наголошує, що змістова наповненість категорії «доросла людина» залежить від суспільства, культури і хронологічного показника [6; 11; 14].

М. Ноулз наголошує, що концепт «доросла людина» є багатограним, однак в основі лежить доросла поведінка і самооцінка людини. Науковець розглядає дорослу

людину на основі фізіологічного, юридичного, соціального і психологічного критеріїв. Фізіологічний критерій передбачає досягнення людиною репродуктивного віку. Юридичний критерій передбачає право людини приймати участь у виборах, керувати автомобілем. Соціальний критерій передбачає виконання соціальних ролей: працівника, дружини, батька, громадянина. Психологічний критерій передбачає усвідомлення людиною відповідальності за своє життя. На думку науковця, фізіологічний та юридичний критерії детермінуються історичним періодом, культурою та державою, у той час як соціальний і психологічний критерії є універсальними [8].

А. Роджерсом систематизовано характерні риси дорослої людини, а саме: фізіологічна зрілість, наявність світоглядних позицій, самоуправління. Дослідник наголошує, що дані характеристики визначають змістову наповненість навчального процесу [12].

Таким чином, для дорослої людини характерні фізіологічна зрілість, наявність соціальних ролей, що регламентуються конкретним суспільством, наявність світоглядних позицій і життєвого досвіду, відповідальне ставлення за власне життя.

Е. Ліндеман звертає увагу на те, що освіта дорослих починається там, де закінчується професійна освіта, а ключовою характеристикою даного виду освітніх послуг є здатність дорослого учня усвідомлювати свій навчальний досвід у неформальному освітньому середовищі. Натомість Л. Брайсон звертає увагу на той факт, що на початку XIX століття освіта дорослих ототожнюється з просвітництвом і народною освітою. Однак на початку XX століття освіта дорослих тлумачиться як додаткова і непрофесійна, беручи до уваги історичні тенденції її розвитку. У зв'язку з цим М. Елай наголошує, що освіта дорослих має історію, соціальну мету, організації, а К. Вернер розглядає освіту дорослих як цілеспрямовану діяльність між викладачем і учнем, яка спрямована на загальнокультурний розвиток, заповнення прогалин шкільної освіти, отримання досвіду, що є необхідним для ефективного функціонування суб'єкта в суспільстві [10; 15].

Наприкінці XX століття найбільшим вжитком користується визначення «освіти дорослих», що запропоноване ООН. Освіта дорослих розглядається як система організованих освітніх процесів, незалежно від змісту, рівня і методу; таких, що дозволяють продовжувати освіту, яка отримана у школі або коледжі, а також практичне навчання, завдяки чому особи, які визначаються суспільством як дорослі, розвивають свої здібності, збагачують свої знання, підвищують рівень технічної та професійної кваліфікації або здобувають нову орієнтацію й змінюють свої погляди в подвійній перспективі всебічного розвитку, участі у збалансованому і незалежному соціальному, економічному і культурному розвитку.

М. Ноулз розглядає освіту дорослих у трьох вимірах. У широкому вимірі освіта дорослих є процесом, який передбачає здобуття нових знань, формування вмінь і навичок. Другий вимір передбачає педагогічний процес, що проходить у диверсифікованих закладах освіти. Третій вимір передбачає об'єднання педагогічного процесу і форм його здійснення в соціальну практику [8]. С. Кортні інтерпретує освіту дорослих як внесення змін у повсякденне життя, які передбачають набуття нових знань і компетенцій. Дж. Кідд пропонує класифікацію видів освітніх послуг для дорослих, а саме: компенсаторних, професійних, громадянських, економічних, політичних і гуманістичних [7]. В. Шройдер пояснює освіту дорослих як процес взаємодії між споживачем освітніх послуг і провайдером освітніх послуг із метою реалізації освітніх потреб на макро- і мікрорівнях. К. Хоул характеризує освіту дорослих як процес планування, що спрямований на підвищення рівня ефективності функціонування суспільства і рівня розвитку особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що ключовими категоріями неформальної освіти дорослих є

«освіта», «неперервна освіта», «освіта впродовж життя», «формальна освіта», «неформальна освіта», «інформальна освіта», «дорослий», «освіта дорослих», «неформальна освіта дорослих». На початку XXI століття найбільш уживаним є визначення концепту «освіта», що запропоноване ЮНЕСКО і подане в міжнародній стандартній класифікації освіти, а саме: цілеспрямовані та систематичні дії, що спрямовані на задоволення освітніх потреб; організований і стійкий процес комунікації, який породжує навчання. Ключовими складниками неперервної освіти є продовжена освіта, освіта впродовж життя, рекурентна освіта, перманентна освіта, подальша освіта, післядипломне навчання, освіта дорослих, компенсаторна освіта. Освіта дорослих розглядається як система організованих освітніх процесів, незалежно від змісту, рівня і методу, таких, що дозволяють продовжувати освіту, яка отримана у школі або коледжі, а також практичне навчання, завдяки чому особи, які визначаються суспільством як дорослі, розвивають свої здібності, збагачують набуті раніше знання, підвищують рівень технічної чи професійної кваліфікації або здобувають нову орієнтацію, змінюють свої погляди в подвійній перспективі всебічного розвитку й участі у збалансованому і незалежному соціальному, економічному і культурному розвитку.

Список використаних джерел

1. Dave, R. (1976). *Foundations of Lifelong Education*. Hamburg: UNESCO Institute for Education: Pergamon Press (in Engl.)
2. Dewey, J. (2000). *The Relation of Theory to Practice in Education*. Third Yearbook of the National Society for the Scientific Study of Education, Part I, 9–30 (in Engl.)
3. Faure, E. (1972). *Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow*. L.: UNESCO (in Engl.)
4. Feuer, D. (1988). *Uh-Oh: Second Thoughts about Adult Learning*. Theory Training, 12, 31–39 (in Engl.)
5. Hopkins, N. (2014). *Citizenship and Democracy in Further and Adult Education*. Dordrecht: Springer (in Engl.)
6. Jarvis, P. (2012). *Adult Learning in the Social Context*. London: Routledge (in Engl.)
7. Kidd, T. (2010). *Online Education and Adult Learning: New Frontiers for Teaching Practices*. Hershey, PA: Information Science Reference (in Engl.)
8. Knowles, M. (1977). *A History of the Adult Education Movement in the United States*. Malabar, FL: Krieger Publishing (in Engl.)
9. Lengrand, P. (1970). *An Introduction to Lifelong Education*. Paris: UNESCO (in Engl.)
10. Lindeman, E. (1989). *The Meaning of Adult Education*. Norman, OK: University of Oklahoma Press (in Engl.)
11. Merriam, S. (2013). *Adult Learning: Linking Theory and Practice*. San Francisco: Jossey-Bass (in Engl.)
12. Rogers, A. (2010). *Teaching Adults*. Buckingham; Philadelphia: Open University Press (in Engl.)
13. Shukla, P. (1979). *Lifelong Education*. New Delhi: Sangam Books Ltd (in Engl.)
14. Tennant, M. (1995). *Learning and Change in the Adult Years: A Developmental Perspective*. San Francisco: Jossey-Bass (in Engl.)
15. Verner, C. (1962). *Adult Education Theory and Method: A Conceptual Scheme for the Identification and Classification of Processes*. Washington, D.C.: Adult Education Association of the USA.

Abstract. TERENCE Olena Oleksiyivna. Basic Categories of Informal Adult Education.

Introduction. Implementation of conception of life-long education presupposes analysis of adult education as important means of active citizens and efficient workers formation. Lifelong education presupposes not only studies during life but also along life, that influences importance of adult education as sociocultural phenomenon.

Purpose. Analysis of basic categories of informal adult education.

Results. Education is viewed as social process of development and as process of self-development, which presupposes acquisition of socially important experience, which is based on knowledge, and creative skills. The aim of education is person, which is in state of continuous development, harmonization of relations with other people. For this reason, education is constructed for person and changes depending on interests of a person and is aimed at development of person. American scientists single out four aspects of education: value, system, process, result that is interconnected. UNESCO states that education is a process and result of perfection of personality's behavior, which influences individual perfection.

Continuous education is a process that lasts during life, aimed at development of creative potential of personality, many-sided enrichment of person's spiritual world, which stimulates constant activity of personality in acquisition and perfection of knowledge and skills in general and special establishments and with the help of self-education. Continuous education is viewed as philosophical conception, according to which education is a process, which embraces all stages of person's life; usage of sociocultural experience of previous generations by personality; principles of education organization at state and local levels; principles of state policy fulfillment; means of scientific and pedagogical vision.

Originality. *Basic categories of informal adult education are the following «education», «continuous education», «life-long education», «formal education», «informal education», «and adult», «adult education», «informal adult education». Key components of life-long education are educational process, which lasts during life, which is borderless and educational process along life, which is conducted due to diverse methods and forms. Continuous education presupposes vision of philosophers and educators of previous centuries; means of adequate reaction at social transformations; means of intensification of influence of education on society; factor of transformation of person's life; basis of cooperation; instrument of increasing the status of teacher's profession; basis of social and economic development.*

Conclusion. *Analysis of foreign pedagogical literature gave us possibility to single out basic categories of informal adult education that are «education», «continuous education», «life-long education», «formal education», «informal education», «adult», «adult education», «informal adult education».*

Key words: *education; adult education; continuous education; UNESCO; informal education; adult; life-long education.*

*Одержано редакцією 02.02.2018
Прийнято до публікації 07.02.2018*

УДК 37.07:372](045)

УСАТЕНКО Віра Миколаївна,
директор загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 6 Горішньоплавнівської
міської ради Полтавської області, Україна
e-mail: timoshko49@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. *Відзначено багатогранність феномену організаційної культури і багатовекторність її наукових досліджень. Доведено актуальність пошуку ефективних методів і засобів формування й розвитку організаційної культури закладу загальної середньої освіти. Наголошено, що на сучасному етапі реформування галузі загальної середньої освіти організаційна культура закладу освіти позиціонується як інноваційна управлінська технологія. Підкреслено суттєвий вплив удосконалення соціально-психологічних функцій управління на розвиток організаційної культури та якість освітньої діяльності закладу освіти. Проаналізовано шляхи розвитку організаційної культури школи, що залежать від консолідації зусиль усіх учасників освітнього процесу: педагогічного, учнівського колективу і батьківської громадськості.*

Ключові слова: *заклад загальної середньої освіти; організаційна культура; діагностика; управління; розвиток; наукові методи дослідження; експериментальна діяльність.*

Постановка проблеми. *Докорінне реформування галузі загальної середньої освіти спричиняє необхідність оперативного й адекватного реагування закладів освіти на сучасні вимоги суспільства й активізацію підготовки до повсюдного практичного запровадження концептуальних засад Нової української школи. У цих умовах виникає об'єктивна потреба в запровадженні інноваційних підходів до організації освітнього процесу, створенні гнучкої, виваженої системи управління закладами загальної середньої освіти.*